

مجله‌ی علمی پژوهشی مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز
سال دوم، شماره‌ی اول، بهار و تابستان ۱۳۹۰

بررسی رابطه‌ی کتاب‌خوانی و رشد اجتماعی در دانش‌آموزان

دکتر بیژن ظهیری ناو*   سوران رجبی**

دانشگاه محقق اردبیلی اردبیل

چکیده

هدف اصلی این مطالعه، بررسی رابطه‌ی کتاب‌خوانی و رشد اجتماعی دانش‌آموزان است. جامعه‌ی آماری این پژوهش همه‌ی دانش‌آموزان دختر و پسر پایه‌ی پنجم ابتدایی و سوم راهنمایی ناحیه ۱ و ۲ آموزش و پرورش اردبیل در سال تحصیلی ۱۳۸۸-۸۹ بودند. حجم نمونه‌ی این مطالعه ۶۴۰ نفر بود که به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شد. ماهیت موضوع و اهداف مطالعه ایجاب می‌کرد که از روش تحقیق همبستگی استفاده شود. ابزارهای مورد استفاده در این پژوهش شامل پرسشنامه‌ی محقق‌ساخته، آزمون رشد اجتماعی و تست ریون است. نتایج تحلیل‌های آماری نشانگر آن بود که در دانش‌آموزان کلاس پنجم مطالعه‌ی کتاب‌ها و مجلات تخیلی، تاریخی و ورزشی پیش‌بینی‌کننده‌ی مثبت و کتاب‌های پلیسی پیش‌بینی‌کننده‌ی منفی و معنادار رشد اجتماعی بود و در دانش‌آموزان سوم راهنمایی نیز کتاب‌ها و مجلات علمی و ورزشی پیش‌بینی‌کننده‌ی مثبت و کتاب‌های شعر پیش‌بینی‌کننده‌ی منفی و معنادار رشد اجتماعی بود. همچنین تفاوت‌های جنسیتی نیز در مطالعه‌ی کتاب‌ها به‌دست آمد.

واژه‌های کلیدی: دانش‌آموز، رشد اجتماعی، کتاب‌خوانی.

* استادیار زبان و ادبیات فارسی zahirinav@yahoo.com (نویسنده‌ی مسئول)

** دانشجوی دکتری روان‌شناسی تخصصی soranrajabi@gmail.com

۱. مقدمه

از آن‌جا که ادبیات و شعر کهن پارسی، گاه تبلور اوج لحظه‌های کشف و شهود شاعر است و عوام را راهی به اعماق آن نیست، کودکان از دایره‌ی فهم این اشعار بیرون می‌مانند. در دهه‌های اخیر، شعر و ادب فارسی تحول عظیمی یافته و همراه با تحولات اجتماعی و سیاسی، راه خویش را به طرح مسائل روزمره جامعه گشوده و کوشیده است تا خود را با سطح فهم و درک مخاطبانش که عموم مردم هستند، سازگار کند. یکی از تبعات این نهضت، ظهور مقوله‌ی جدیدی در گستره‌ی ادبیات با عنوان ادبیات کودکان و نوجوانان است. ادبیات کودکان عبارت‌است از همه‌ی تلاش‌های هنرمندانه‌ای که در قالب کلام برای هدایت کودک به سوی رشد با زبان و شیوه‌ای مناسب و درخور فهم او صورت گرفته است یا می‌گیرد و از اهداف آن، برانگیختن ذوق و علاقه‌ی مطالعه در کودکان، آشنا کردن کودکان با مسایل گوناگون زندگی، سودمند کردن اوقات فراغت کودکان و نوجوانان، آشکارسازی و تعمیق استعدادهای ذهنی مختلف کودکان و نوجوانان است (صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۴). ادبیات کودکان شامل قصه، شعر، نمایش، افسانه و داستان است. از جمله اهداف ادبیات کودکان و نوجوانان افزایش آگاهی و رشد اجتماعی مخاطبان آن است.

از طرفی دیگر، یکی از اهداف عالی نظام رسمی آموزش و پرورش کشور، اجتماعی کردن صحیح کودکان و نوجوانان است؛ زیرا رشد و تحول اجتماعی در سایه‌ی اجتماعی شدن، سازگاری و برقراری ارتباط مطلوب با دیگران میسر است. از میان همه‌ی سازمان‌هایی که نقش کلیدی در اجتماعی کردن افراد دارند، مدرسه اولین جایگاه رسمی تجربه‌ی اجتماعی کودکان است و در این زمینه، نقشی تعیین‌کننده دارد. از همین‌رو، لازم است هرگونه تلاش درباره‌ی ارتقای رشد اجتماعی بر اساس مطالعات دقیق انجام گیرد.

کتاب، در شخصیت و جهان‌بینی کودک تأثیر زیادی دارد و در واقع، سازنده‌ی آرزوها و آرمان‌های اوست. کتاب، ابزاری قوی در انتقال مفاهیم، اطلاعات و در نهایت در تکوین شخصیت کودک است. کودک از راه کتاب است که چهره‌ی اجتماع را می‌بیند و با نقش‌ها و روش‌هایی که باید در پیش بگیرد، آشنا می‌شود. تأکید هوشمندانه‌ی سعدی بر روابط متقابل، جرأت ابراز وجود، نقش مهارت‌های اجتماعی در

پیش‌برد اهداف فردی و اجتماعی و حتی مدیریت خانه و جامعه، بیانگر نزدیکی ادبیات با مسائل روان‌شناسی است و استفاده از آن در بالا بردن رشد اجتماعی و بهداشت روان نقش به‌سزایی دارد (بیدگلی مشهدی و پدرام، ۱۳۸۲).

در کشور ما با وجود گنجینه‌های علم و معرفت و داستان‌ها و افسانه‌های زیبا و آموزنده، اولیا و مربیان بیش‌ترین وقت خود را به مسایل آموزشی کودکان اختصاص می‌دهند و دانش‌آموزان نیز در خانه و مدرسه بیش‌تر اوقات خود را صرف یادگیری‌های غیرفعال کرده، از سختی و خشکی دروس و اضطراب امتحان و نمره رنج می‌برند. بدین ترتیب، بیش‌تر اولیا و مربیان از هدف اصلی تعلیم و تربیت که پرورش انسان‌های خلاق، مبتکر و کارآمد است، باز می‌مانند.

در بسیاری از موارد هنگامی که کودک کتابی را می‌خواند، با شخصیت، مضمون یا رویدادی که درون کتاب رخ داده، همانندسازی می‌کند. علاقه‌ی او به نوع تفکر، هیجان‌ها و رفتارهای شخصیت‌های کتاب به او امکان می‌دهد که در بعضی سطوح، در تجربه‌های آن شخصیت‌ها سهیم شود و باورها و تفکرات و عواطف آن‌ها را به خود نسبت دهد. این فرایند به طور کلی رشد اجتماعی کودک را در پی خواهد داشت و بی‌گمان، پیامدهای این موضوع ارزشمند خواهد بود. شواهد فراوانی وجود دارد که نشان می‌دهد ویژگی‌های رفتار اجتماعی کودکان در سازگاری در مدرسه و عملکرد تحصیلی نقش دارد (ونت و آندرو،^۱ ۲۰۰۰؛ مالکی و البوت،^۲ ۲۰۰۲؛ والکر و هاپز،^۳ ۲۰۰۳؛ و شکرکن و همکاران، ۱۳۷۹).

رشد اجتماعی،^۴ بخش مهمی از رشد همه‌جانبه‌ی کودکان است. این جنبه از رشد، ارتباط نزدیکی با ادبیات کودکان دارد. بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد که تقویت رفتارهای مثبت اجتماعی کودکان به صورت مستقیم یا از راه پند و اندرز شدنی نیست؛ بلکه ارائه‌ی الگوهای مناسب در عمل یا از طریق شخصیت‌پردازی‌های جذاب در داستان‌ها، اشعار، سرگذشت‌ها و ... در این زمینه تأثیرگذاری بیش‌تری دارد. اما این اثربخشی در صورتی امکان‌پذیر است که پدیدآورندگان آثار کودکان از روند رشد

¹ Went & Andrews

² Mallecki & Elliott

³ Walker & Hopes

⁴ Social development

اجتماعی آنان آگاه باشند، عوامل مؤثر در این فرآیند را بشناسند، از مراحل و چگونگی رشد اخلاقی کودکان اطلاع کافی داشته باشند و از انگیزه‌های کودکان در انجام رفتارهای اجتماعی و اخلاقی با خبر باشند (قاسم‌زاده، ۱۳۸۵).

اشلیستر و برک^۱ (۱۹۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «استفاده از کتاب‌ها برای تقویت رشد عاطفی و اجتماعی دانش‌آموزان تیزهوش» ضمن تعریف کتاب‌درمانی و ارائه‌ی راهنمایی خواندنی‌های مناسب دانش‌آموزان، مراحل کتاب‌درمانی را از طریق شش کتاب داستان و پرسش‌ها و بحث‌های مربوط به هر یک معرفی می‌کنند. به باور آن‌ها فرایند کتاب‌درمانی چیزی بیش از خواندن داستان، کتاب و گفت‌وگو درباره‌ی آن است. بیش‌تر متخصصان پنج یا شش مرحله را برای این فرایند شناسایی کرده‌اند که با آماده کردن ذهن دانش‌آموزان آغاز می‌شوند. هنگامی که اشتیاق و علاقه‌ی دانش‌آموزان با سؤال‌های مقدماتی یا بحث درباره‌ی رویدادهای موجود در داستان برانگیخته می‌شود، چه بسا انگیزه‌ی خواندن و گوش دادن به داستان نیز بالا برود. دانش‌آموزان باید داستان را بخوانند یا به آن گوش دهند. سپس به آن‌ها فرصت داده شود تا درباره‌ی داستان فکر کنند. بیش‌ترین مقدار زمان، صرف پاسخ و واکنش دانش‌آموزان به متن می‌شود. بحث و گفت‌وگوهای پی‌درپی درباره‌ی داستان اهمیت زیادی دارد؛ زیرا در همین زمان است که آنان حوادث و شخصیت‌های داستان را با تجربه‌های شخصی خود پیوند می‌دهند. معلم، کتابدار یا درمانگر نقشی تسهیل‌کننده دارد که با طرح سؤال‌های «چرایی» به آن‌ها در کسب بینش یاری می‌رساند.

مسأله‌ی بعدی، نقش واسطه‌ای یا مداخله‌گر متغیر هوش در رشد اجتماعی است که مطالعات ذیل این رابطه را تأیید می‌کنند. پژوهش‌های کندی^۲ (۱۹۷۴) درباره‌ی رشد اجتماعی کودکان کم‌توان ذهنی در مقایسه با افراد عادی نشان می‌دهد که آنان در فعالیت‌های اجتماعی شرکت نمی‌کنند و عموماً عضو هیچ سازمان اجتماعی نیستند؛ بیش‌تر با پلیس درگیر می‌شوند و اعمال ضد اجتماعی بیش‌تری دارند (کرک،^۳ ترجمه مهدی‌زاده، ۱۳۷۹). مطالعه‌ی واکر و هاپز (۲۰۰۳) نشان می‌دهد که کودکانی هوش بالاتری دارند، طبیعتاً رشد اجتماعی بالاتری نیز خواهند داشت.

^۱ Schlichter and Burke

^۲ Kenedi

^۳ Kerck

در مجموع، نقش ادبیات کودکان در رشد اجتماعی آنان بیش‌تر در قالب نظریه‌پردازی مطرح شده است، اما این مطالعه بر آن است تا نقش ادبیات کودکان در رشد اجتماعی دانش‌آموزان به صورت میدانی و در قالب روش همبستگی بررسی کند. سؤالاتی که در زیر آمده است، در ارتباط با کتاب‌خوانی دانش‌آموزان مطرح شده؛ به طوری که میزان علاقه‌ی دانش‌آموز به کتاب‌خوانی و نوع کتاب‌های مورد مطالعه را در پیش‌بینی رشد اجتماعی آنان بررسی می‌کند.

در این مطالعه، پرسش‌های زیر مطرح می‌گردد:

۱. علاقه به کدام دسته از کتاب‌های غیر درسی توانایی پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان پسر را دارد؟
۲. علاقه به کدام دسته از کتاب‌های غیر درسی توانایی پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان دختر را دارد؟
۳. علاقه به کدام دسته از کتاب‌های غیر درسی توانایی پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان پایه‌ی پنجم ابتدایی را دارد؟
۴. علاقه به کدام دسته از کتاب‌های غیر درسی توانایی پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان پایه‌ی سوم راهنمایی را دارند؟

۲. روش پژوهش و نوع طرح پژوهشی

باتوجه به این‌که در مطالعه‌ی حاضر، ارتباط ادبیات کودکان با رشد اجتماعی دانش‌آموزان بررسی می‌شود؛ بنابراین از روش پژوهش همبستگی استفاده شد. در این‌گونه تحقیقات صرفاً روابط متغیرها بررسی می‌شود و استنباط روابط علت و معلولی در اولویت بعدی خواهد بود (کوهن،^۱ ۲۰۰۱).

۲-۱. جامعه‌ی آماری

جامعه‌ی آماری این پژوهش همه‌ی دانش‌آموزان دختر و پسر پایه‌ی پنجم ابتدایی و سوم راهنمایی ناحیه‌ی ۱ و ۲ آموزش و پرورش اردبیل در سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸ بوده است.

^۱ Cohen

۲-۲. شیوه‌ی نمونه‌گیری و حجم نمونه

روش نمونه‌گیری در این پژوهش، تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای بود. با این‌که در تحقیقات همبستگی اگر تعداد نمونه حداقل ۱۰۰ نفر باشد، بسنده است، اما در پژوهش حاضر برای افزایش اعتبار بیرونی نتایج تحقیق حجم نمونه‌ی کلی ۶۴۰ نفر بوده است. برای نمونه‌گیری ابتدا به صورت نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای از میان نواحی ۱ و ۲ آموزشی شهرستان اردبیل، چهار منطقه‌ی آموزشی به صورت تصادفی انتخاب شد. سپس از هر منطقه‌ی آموزشی، ۴ مدرسه‌ی ابتدایی دخترانه و پسرانه (دو مدرسه‌ی دخترانه و دو مدرسه پسرانه) و ۴ مدرسه‌ی راهنمایی دخترانه و پسرانه (دو مدرسه‌ی دخترانه و دو مدرسه پسرانه) انتخاب شد و در مرحله‌ی بعدی از هر مدرسه انتخاب شده در مقطع ابتدایی یک کلاس پایه‌ی پنجم تعیین شد. هم‌چنین از هر مدرسه انتخاب شده در مقطع راهنمایی یک کلاس پایه‌ی سوم انتخاب شد. سپس پرسشنامه‌ها به صورت گروهی در کلاس‌ها اجرا گردید. گفتنی است که انتخاب نمونه در دو گروه سنی کلاس پنجم ابتدایی و سوم راهنمایی به این دلیل بوده است که ادبیات کودکان و نوجوانان به هر دو گروه سنی کودک و نوجوان اختصاص دارد؛ از همین رو این مطالعه درصدد بوده است تا رابطه‌ی آن را با رشد اجتماعی در دو گروه سنی بررسی کند.

۲-۳. ابزار گردآوری داده‌ها

ابزار جمع‌آوری اطلاعات در مطالعه‌ی حاضر شامل پرسشنامه‌های محقق‌ساخته، پرسشنامه‌ی رشد اجتماعی و آزمون ریون است.

۲-۳-۱. پرسشنامه‌ی محقق‌ساخته ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و کتاب‌خوانی

این پرسشنامه از ۱۴ سوال درباره‌ی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی دانش‌آموز تشکیل شده است که سن دانش‌آموز، جنسیت دانش‌آموز، تعداد مردودی‌ها و تجدیدی‌های مقاطع مختلف تحصیلی دانش‌آموز، معدل نیم‌سال گذشته، شغل والدین دانش‌آموز، تحصیلات والدین، در قید حیات بودن والدین، میزان کتاب‌خوانی والدین، شهری یا روستایی بودن دانش‌آموز را می‌سنجد. هم‌چنین این پرسشنامه از ۶ سوال مرتبط با کتاب‌خوانی دانش‌آموزان تشکیل شده است که میزان علاقه‌ی دانش‌آموز به کتاب-

خوانی، نوع کتاب‌های مورد مطالعه، مدت زمان مطالعه در روز و هفته و میزان آشنایی با مجلات و کتاب‌های کودک و نوجوان را می‌سنجد. گفتنی است که ملاک محققان برای دسته‌بندی کتاب‌های ادبیات کودک و نوجوان بر اساس محتوای این کتاب‌ها و همچنین با توجه به منابع موجود در این زمینه مانند (محمدی و قائینی، ۱۳۸۰) بوده است.

۲-۳-۲. پرسشنامه‌ی رشد اجتماعی

این آزمون در سال ۱۳۷۴ از سوی بیابانگرد و همکاران ساخته شده است و مرکب از ۳۰ ماده است که بر اساس ماده‌های آزمون‌های عزت نفس اجتماعی پپ و همکاران، عزت نفس اجتماعی کوپراسمیت، بلوغ اجتماعی واینلند و سازگاری اجتماعی راتر و رشد اجتماعی واتیزمن ساخته شده است. پاسخ به سؤالات به صورت «بلی» و «خیر» است. و هر چه قدر نمره فرد بالاتر باشد نشان دهنده‌ی رشد اجتماعی بالاتر است. مدت زمان اجرای این آزمون حدود ۱۵ دقیقه و برای کودکان سنین ۶ تا ۱۴ ساله مناسب است. برای آن‌که معنا و مفهوم آزمون برای آزمودنی مبهم باشد ۵ سؤال در نظر گرفته شده است که ختنی بوده و در نمره‌گذاری، نمره‌ای به آن‌ها تعلق نمی‌گیرد. اعتبار سازی این آزمون بر اساس تحلیل عاملی در حدی بالا و رضایت‌بخش گزارش شده است. ضریب آلفای کرونباخ این آزمون ۰/۸۸ می‌باشد (بیابانگرد، ۱۳۷۴). ضریب آلفای کرونباخ این پرسشنامه در مطالعه‌ی حاضر برابر با ۰/۷۸ به دست آمد.

۲-۳-۳. تست هوشی ریون

ماتریس‌های پیشرونده‌ی ریون برای اندازه‌گیری هوش افراد در همه‌ی سطوح توانایی به کار می‌رود. این آزمون برای سنجش هوش کودکان ۵ ساله تا بزرگسالان سرآمد به کار می‌رود (ریون،^۱ ۲۰۰۰). سوال‌های مطرح شده در تست ریون همگی الگوهایی از تصاویر یا نمودار را نشان می‌دهند که بر اساس منطقی خاص تنظیم شده‌اند. یافتن پاسخ درست سوال مستلزم فرایند استدلال ذهنی برای کشف اصول و منطق حاکم بر روابط بر اجرای الگوهای ماتریس‌هاست (ریون، ۲۰۰۰). آزمون ریون از سوی براهنی (۱۳۷۴) درباره‌ی کودکان تهران هنجاریابی شده است. دامنه‌ی ضرایب پایایی بازآزمایی این آزمون از ۰/۶۹ تا ۰/۹۱ و نیز ضرایب پایایی تنصیف از ۰/۸۱ تا ۰/۹۳ بوده است.

¹ Raven

برای برآورد روایی آزمون همبستگی نمرات آزمون با معدل سالانه حدود ۰/۱۲ تا ۰/۴۸ ذکر شده و به‌طور کلی آزمون ریون از اعتبار و روایی کافی برخوردار است و هوش عمومی را می‌توان با آن سنجید. این آزمون در مطالعه‌ی حاضر جهت انتخاب دانش‌آموزان دارای ضریب هوشی بهنجار و حذف دانش‌آموزان تیزهوش و یا دانش‌آموزان دارای ضریب هوشی مرزی و پایین‌تر استفاده شده است.

۲-۴. روش‌های تجزیه و تحلیل آماری

روش پردازش داده‌ها در سطح توصیفی با استفاده از شاخص‌های گرایش مرکزی و پراکندگی بود و در سطح استنباطی نیز به دلیل تعداد زیاد گروه‌ها و جلوگیری از میزان خطای آلفا، داده‌های به‌دست آمده با استفاده از تحلیل رگرسیون چندمتغیره بررسی شد. به گونه‌ای که برای بررسی سوال‌های پژوهش با توجه به این‌که هیچ مدل نظری پیش‌روی محققان نبود از رگرسیون چندمتغیره به شیوه‌ی ورود هم‌زمان استفاده شد.

۳. یافته‌های پژوهش

یافته‌های توصیفی مطالعه به شکل زیر بود؛ از مجموع افراد شرکت‌کننده در پژوهش حاضر، ۲۶۸ نفر ۴/۴۳٪ پایه‌ی پنجم ابتدایی و ۳۴۹ نفر ۶/۵۶٪ پایه‌ی سوم راهنمایی بوده‌اند. ۳۱۲ نفر ۶/۵۰٪ پسر و ۳۰۵ نفر ۴/۴۹٪ دختر بوده‌اند و ۵۸۰ نفر ۰/۹۴٪ متولد شهر و ۳۱ نفر ۰/۵٪ متولد روستا بوده‌اند. ۶ نفر ۱٪ وضعیت نامشخص داشتند. هم‌چنین ۷۴ نفر ۱۲٪ دارای سابقه تجدیدی بودند. ۱۵ نفر ۴/۲٪ دارای سابقه مردودی بودند. بیش‌تر والدین دانش‌آموزان دارای تحصیلات لیسانس، راهنمایی و دیپلم بودند. هم‌چنین افراد شرکت‌کننده در دامنه‌ی سنی ۱۷-۱۱ سال با میانگین ۱۳/۱۰ و انحراف معیار ۱/۶۴ و از نظر معدل تحصیلی در یک دامنه‌ی سنی ۲۰-۱۳/۰۵ سال با میانگین ۱۸/۲۰ و انحراف معیار ۱/۸۶ بوده‌اند.

بیش‌تر از ۶۰٪ والدین این دانش‌آموزان و ۹۱/۱٪ از دانش‌آموزان در منزل کتاب مطالعه می‌کنند. از نظر میزان علاقه به کتاب‌خوانی ۸ نفر ۳/۱٪ از دانش‌آموزان هیچ علاقه‌ای به کتاب‌خوانی نداشتند. ۸۷ نفر ۱/۱۴٪ علاقه‌ی کم، ۱۲۱ نفر ۶/۱۹٪ علاقه‌ی متوسط، ۱۶۵ نفر ۷/۲۶٪ علاقه‌ی زیاد و ۲۳۲ نفر ۶/۳۷٪ علاقه‌ی خیلی زیاد داشتند.

هم‌چنین از نظر نوع کتاب‌های مورد مطالعه‌ی دانش‌آموزان، بیش‌تر آنان یعنی ۲۱۱ نفر ۳۴/۲٪ کتاب‌های علمی و تعداد کم‌تری از آنان یعنی ۵۲ نفر ۸/۴٪ کتاب‌های مذهبی را مطالعه می‌کردند. از نظر جنسیت نیز، بیش‌تر دانش‌آموزان دختر ۱۵۸ نفر ۵۱/۸٪ کتاب‌های تخیلی و تعداد کم‌تری از آنان یعنی ۲۴ نفر ۷/۹٪ کتاب‌های مذهبی مطالعه می‌کردند. در دانش‌آموزان پسر نیز بیش‌تر آنان ۱۳۳ نفر ۴۲/۶٪ کتاب‌های ورزشی و تعداد کم‌تری از آنان یعنی ۱۹ نفر ۶/۱٪ کتاب‌های شعر مطالعه می‌کردند.

از نظر میزان آشنایی با کتاب‌های کودک و نوجوان، ۳۶ نفر ۵/۸٪ هیچ‌گونه آشنایی درباره‌ی کتاب‌ها و مجلات کودک و نوجوان نداشتند. ۱۲۷ نفر ۲۰/۶٪ کمی، ۱۴۳ نفر ۲۳/۲٪ به‌طور متوسط، ۲۱۱ نفر ۳۴/۲٪ زیاد و ۱۰۰ نفر ۱۶/۲٪ آشنایی خیلی زیادی درباره‌ی کتاب‌ها و مجلات کودک و نوجوان داشتند.

به‌طور کلی نتایج توصیفی نشان می‌دهد افراد شرکت‌کننده در مقطع پنجم ابتدایی به‌طور میانگین هفته‌ای ۲/۷۰ ساعت به مطالعه‌ی کتاب‌های غیردرسی می‌پردازند که این میزان در دانش‌آموزان دختر بیش‌تر است. هم‌چنین در مقطع سوم راهنمایی به‌طور میانگین هفته‌ای ۴/۹۸ ساعت به مطالعه‌ی کتاب‌های غیردرسی می‌پردازند که این میزان مجدداً در دانش‌آموزان دختر خیلی بیش‌تر از دانش‌آموزان پسر بوده است.

۳-۱. یافته‌های استنباطی

سؤال اول: علاقه به کدام دسته از کتاب‌های غیر درسی توانایی پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان پسر را بیش‌تر دارد؟

جدول شماره ۱: پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان پسر بر اساس کتاب‌های مورد علاقه

تحلیل واریانس					
مدل	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	F	sig
رگرسیون	۵۲۰/۶۴	۷	۷۴/۲۱	۷/۷۳	۰/۰۰۰۱
باقیمانده	۲۹۲۲/۱۱	۳۰۴	۹/۵۸		
کل	۳۴۴۳/۷۵	۳۱۱			
ضرایب					
مدل	ضریب غیر استاندارد		ضریب استاندارد	T	sig
	B	Std. Error	B		
ثابت	۵۵/۳۲	۱/۸۰		۳۰/۷۸	۰/۰۰۰
کتاب‌های علمی	۰/۵۹	۰/۴۰	۰/۰۸	۱/۴۸	۰/۱۳
تخیلی	-۱/۹۳	۰/۵۸	-۰/۲۰	-۳/۳۲	۰/۰۰۱
تاریخی	۲/۳۱	۰/۴۴	۰/۲۸	۵/۱۸	۰/۰۰۰
پلیسی (جنایی)	-۱/۰۷	۰/۴۰	-۰/۱۴	-۲/۶۲	۰/۰۰۹
مذهبی	۱/۴۹	۰/۷۴	۰/۱۲	۲/۰۰	۰/۰۴۶
شعر	-۰/۵۱	۰/۸۸	-۰/۰۳	-۰/۵۸	۰/۵۶
ورزشی	۰/۷۰	۰/۳۸	۰/۱۰	۱/۸۵	۰/۰۵
توجه: R=0.39, RS= 0.15, R Adj= 0.13 و متغیر وابسته: رشد اجتماعی					

نتایج جدول شماره‌ی ۱ نشان می‌دهد R تعدیل شده ۰/۱۳ می‌باشد، $F=7/73$ معنی‌دار است ($P<0/0001$). با توجه به نتایج، مطالعه‌ی کتاب‌ها و مجلات ورزشی، مذهبی و تاریخی به طور مثبت و مطالعه‌ی کتاب‌های تخیلی و پلیسی (جنایی) به طور منفی می‌توانند رشد اجتماعی دانش‌آموزان را پیش‌بینی کنند؛ یعنی هرچه دانش‌آموزان به مطالعه‌ی کتاب‌ها و مجلات ورزشی، مذهبی و تاریخی گرایش بیشتری داشته باشند، رشد اجتماعی بالاتری دارند و هرچه به مطالعه‌ی کتاب‌ها و مجلات تخیلی و پلیسی (جنایی) گرایش بیشتری داشته باشند، رشد اجتماعی پایین‌تری دارند. در این مطالعه، کتاب‌ها و مجلات تاریخی نقش بیشتری در پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان پسر دارند.

سوال دوم: علاقه به کدام دسته از کتاب‌های غیردرسی توانایی بیش‌تری در پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان دختر دارد؟

جدول شماره ۲: پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان دختر بر اساس کتاب‌های مورد علاقه

تحلیل واریانس					
مدل	مجموع مجذورات	درجه‌ی آزادی	میانگین مجذورات	F	Sig
رگرسیون	۱۱۶۷/۶۴	۷	۱۶۶/۲۱	۹/۵۹	۰/۰۰۰۱
باقیمانده	۵۱۶۳/۱۱	۲۹۷	۱۷/۵۸		
کل	۶۳۳۰/۷۵	۳۰۴			
ضرایب					
مدل	ضریب غیر استاندارد		ضریب استاندارد		sig
	B	Std. Error	B	T	
ثابت	۵۶/۹۴	۲/۸۶		۱۹/۹۰	۰/۰۰۰
کتاب‌های علمی	۲/۷۱	۰/۵۹	۰/۲۷	۴/۵۶	۰/۰۰۰
تخیلی	۱/۱۰	۰/۵۸	۰/۱۲	۱/۸۷	۰/۰۶
تاریخی	-۱/۸۹	۰/۷۶	-۰/۱۶	-۲/۴۸	۰/۰۱۴
پلیسی (جنایی)	۰/۰۳	۰/۷۵	۰/۰۰۳	۰/۰۴۳	۰/۹۶
مذهبی	-۰/۹۰	۱/۰	-۰/۰۵	-۰/۹۰	۰/۳۶
شعر	-۱/۶۳	۰/۶۶	-۰/۱۴	-۲/۴۴	۰/۰۱۵
ورزشی	۳/۸۱	۰/۸۹	۰/۲۴	۴/۲۸	۰/۰۰۰
توجه: $R=0.42$, $RS=0.18$, $R\text{ Adj}=0.16$ و متغیر وابسته: رشد اجتماعی					

به منظور تعیین مؤلفه‌های مؤثر کتاب‌خوانی در پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان دختر از تحلیل رگرسیون چندگانه با استفاده از روش ورود هم‌زمان (Enter) استفاده شد. همان‌طور که نتایج جدول شماره ۲ نشان می‌دهد R تعدیل شده ۰/۱۶ می‌باشد، $F=9/59$ معنی‌دار است ($P<0/0001$). با توجه به نتایج، مطالعه‌ی کتاب‌ها و مجلات ورزشی و علمی به طور مثبت و مطالعه‌ی کتاب‌های تاریخی و شعر به طور منفی می‌توانند رشد اجتماعی دانش‌آموزان دختر را پیش‌بینی کنند؛ یعنی هرچه دانش‌آموزان

دختر به مطالعه‌ی کتاب‌ها و مجلات ورزشی و علمی گرایش بیش‌تری داشته باشند، رشد اجتماعی بالاتری دارند و هرچه به مطالعه‌ی کتاب‌ها و مجلات تاریخی و شعر گرایش بیش‌تری داشته باشند، رشد اجتماعی پایین‌تری دارند. در این مطالعه، کتاب‌ها و مجلات علمی نقش بیش‌تری در پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان دختر دارند.

سوال سوم: علاقه به کدام دسته از کتاب‌های غیر درسی توانایی بیش‌تری برای پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان پایه‌ی پنجم ابتدایی دارند؟

جدول ۳: پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان پایه‌ی پنجم ابتدایی بر اساس کتاب‌های مورد علاقه

تحلیل واریانس					
مدل	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	sig
رگرسیون	۲۲۷/۶۴	۷	۳۲/۲۱	۴/۸۳	۰/۰۰۰۱
باقیمانده	۱۷۴۸/۱۱	۲۶۰	۶/۵۸		
کل	۱۹۷۶/۷۵	۲۶۷			
ضرایب					
مدل	ضریب غیر استاندارد		ضریب استاندارد	t	sig
	B	Std. Error	B		
ثابت	۵۷/۴۴	۱/۴۲		۴۰/۳۸	۰/۰۰۰
کتاب‌های علمی	۰/۳۴	۰/۳۴	۰/۰۶	۰/۹۹	۰/۳۲
تخیلی	۱/۳۲	۰/۴۲	۰/۲۰	۳/۱۵	۰/۰۰۲
تاریخی	۱/۲۱	۰/۴۲	۰/۱۹	۲/۸۷	۰/۰۰۴
پلیسی (جنایی)	-۰/۹۹	۰/۴۰	-۰/۱۵	-۲/۴۶	۰/۰۱۴
مذهبی	-۰/۷۸	۰/۷۳	-۰/۰۸	-۱/۰۷	۰/۲۸
شعر	۰/۱۷	۰/۵۹	۰/۰۲	۰/۲۹	۰/۷۶
ورزشی	۱/۱۷	۰/۳۸	۰/۱۹	۳/۰۵	۰/۰۰۲
توجه: $R=0.33$, $RS=0.11$, $R\text{ Adj}=0.09$ و متغیر وابسته: رشد اجتماعی					

به منظور تعیین مؤلفه‌های مؤثر کتاب‌خوانی در پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان پایه‌ی پنجم ابتدایی از تحلیل رگرسیون چندگانه با استفاده از روش ورود هم‌زمان (Enter) استفاده گردید. همان‌طور که نتایج جدول شماره ۳ نشان می‌دهد R

تعدیل شده ۰/۰۹ می‌باشد، $F = ۴/۸۳$ معنی‌دار است ($P < ۰/۰۰۰۱$). با توجه به نتایج، کتاب‌ها و مجلات تخیلی، تاریخی و ورزشی به طور مثبت و کتاب‌های پلیسی (جنایی) به طور منفی می‌توانند رشد اجتماعی دانش‌آموزان را پیش‌بینی کنند. یعنی هرچه دانش‌آموزان به مطالعه‌ی کتاب‌ها و مجلات تخیلی، تاریخی و ورزشی گرایش بیشتری داشته باشند، رشد اجتماعی بالاتری دارند و هرچه به مطالعه‌ی کتاب‌ها و مجلات پلیسی (جنایی) گرایش بیشتری داشته باشند، رشد اجتماعی پایین‌تری دارند. در این مطالعه، کتاب‌ها و مجلات تخیلی نقش بیشتری در پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان پایه‌ی پنجم ابتدایی دارند.

سوال چهارم: علاقه به کدام دسته از کتاب‌های غیر درسی توانایی بیشتری در پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان پایه‌ی سوم راهنمایی دارند؟

جدول ۴: پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان سوم راهنمایی بر اساس کتاب‌های مورد علاقه

تحلیل واریانس					
مدل	مجموع مجذورات	درجه‌ی آزادی	میانگین مجذورات	F	Sig
رگرسیون	۸۷۵/۶۴	۷	۱۲۵/۰۴	۶/۶۸	۰/۰۰۰۱
باقیمانده	۶۳۸۳/۱۱	۳۴۱	۱۸/۷۲		
کل	۷۲۵۸/۷۵	۳۴۸			
ضرایب					
مدل	ضریب غیر استاندارد			T	sig
	B	Std. Error	B		
ثابت	۴۶/۳۱	۳/۰۵		۱۵/۱۶	۰/۰۰۰
کتاب‌های علمی	۱/۳۰	۰/۵۵	۰/۱۲	۲/۳۴	۰/۰۱۹
تخیلی	-۰/۵۸	۰/۵۰	-۰/۰۶	-۱/۱۴	۰/۲۵
تاریخی	-۰/۱۸	۰/۶۶	-۰/۰۱	-۰/۲۷	۰/۷۸
پلیسی (جنایی)	-۰/۸۲	۰/۵۷	-۰/۰۷	-۱/۴۳	۰/۱۵
مذهبی	-۰/۹۶	۰/۸۶	-۰/۰۵	-۱/۱۱	۰/۲۶
شعر	-۳/۱۴	۰/۷۲	-۰/۲۳	-۴/۳۴	۰/۰۰۰
ورزشی	۱/۸۲	۰/۵۸	۰/۱۶	۳/۱۳	۰/۰۰۲

به منظور تعیین مؤلفه‌های مؤثر کتاب‌خوانی در پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان پایه‌ی سوم راهنمایی، از تحلیل رگرسیون چندگانه با استفاده از روش ورود هم‌زمان (Enter) استفاده شد. همان‌طور که نتایج جدول شماره ۴ نشان می‌دهد، R تعدیل شده ۰/۱۰ می‌باشد، $F= ۶/۶۸$ معنی دار است ($P<۰/۰۰۰۱$). با توجه به نتایج، مطالعه‌ی کتاب‌ها و مجلات علمی و ورزشی به طور مثبت و مطالعه‌ی کتاب‌های شعر به طور منفی می‌توانند رشد اجتماعی دانش‌آموزان را پیش‌بینی کنند؛ یعنی هرچه دانش‌آموزان به مطالعه‌ی کتاب‌ها و مجلات علمی و ورزشی گرایش بیشتری داشته باشند، رشد اجتماعی بالاتری دارند و هرچه به مطالعه‌ی کتاب‌ها و مجلات شعر گرایش بیشتری داشته باشند، رشد اجتماعی پایین‌تری دارند. در این مطالعه، کتاب‌ها و مجلات شعر نقش بیشتری در پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان پایه‌ی سوم راهنمایی دارند.

۴. بحث

در تبیین علت اثرگذاری ادبیات کودک و نوجوان در رشد اجتماعی دانش‌آموزان می‌توان گفت کودکان از طریق مطالعه، دایره‌ی لغات خود را غنی‌تر می‌کنند و در همان حال ناخودآگاه با وزن و ساخت سبک و قواعد اشکال گوناگون زبان نوشتاری آشنا می‌شوند؛ آن‌ها با این کار می‌آموزند چگونه صداها را تصویر کنند و آن‌ها را با گوش درونی خویش بشنوند. تمرین تصویرسازی- توانایی تجسم و خیال‌پردازی- توانایی دیگری است که بر رشد شناختی و اجتماعی کودک تأثیری مثبت دارد.

مطالعه‌ی کتاب‌های کودک و نوجوان برای کودک فرصتی به وجود می‌آورد تا کودک نیروهای زندگی‌اش را تفسیر و تأویل کند؛ نیروهایی که بالاتر از تجربه‌ی او هستند و بدین ترتیب کودک را برای زندگی آماده می‌سازند و از طریق همین تأویل و تفسیر است که به درکی اصیل نایل می‌آید.

از سوی دیگر، کودکان به شناخت کودکان ملیت‌ها و نژادهای دیگر نیاز دارند تا بتوانند ضمن کسب میراث بزرگسالان، به مبادله‌ی آزاد و لذت‌بخش پذیرش و احترام در میان همه‌ی مردم برسند. تربیت رفتاری کودک با توجه به پیام قصه زنده نگه‌داشتن میراث فرهنگی، در کنار برانگیختن قوه‌ی تخیل از جمله کارکردهای ادبیات است؛ زیرا

کودک به کمک قوه‌ی تخیل، خود را جای‌گزین یکی از شخصیت‌های داستان می‌کند و به این ترتیب شادمانی و لذت را نصیب خود می‌سازد.

از سویی، در هر قصه، ماجرای پی‌گیری می‌شود که نقاط مجهولی دارد و می‌تواند حس کنجکاوی کودکان را برانگیزد. پشت سرهم بودن و پیوستگی منطقی صحنه‌های قصه، کودک را سرگرم می‌کند و به ذهن او نظم منطقی می‌دهد، ضمن این‌که کودک از طریق قصه‌های مناسب، با مشکلات و مسایل زندگی آشنا می‌شود و مهارت‌های اجتماعی بیش‌تری به دست می‌آورد.

ادبیات کتبی، فاصله‌ی میان قدرت «خواندن» و قدرت «درک کردن» را در کودک پر می‌کند. کودکان در دنیای داستان بازی می‌کنند، با قصه‌ها می‌خوابند، بیدار می‌شوند و زندگی می‌کنند. شلوغ‌ترین بچه‌ها با آرامش به داستان‌ها و قصه‌ها گوش می‌دهند. از داستان‌ها می‌آموزند و عبرت می‌گیرند و حتی در عالم خواب نیز داستان‌ها را دنبال می‌کنند.

سوال اول پژوهشی این بود که کدام دسته از کتاب‌های غیردرسی توانایی بیش‌تری در پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان پسر را دارند؟

با توجه به نتایج، کتاب‌ها و مجلات ورزشی، مذهبی و تاریخی به طور مثبت و کتاب‌های تخیلی و پلیسی (جنایی) به طور منفی می‌توانند رشد اجتماعی دانش‌آموزان را پیش‌بینی کنند. در این مطالعه کتاب‌ها و مجلات تاریخی نقش بیش‌تری در پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان پسر دارند.

در تبیین این یافته می‌توان گفت از آن‌جا که محتوای بیش‌تر کتاب‌های مذهبی و تاریخی و به‌ویژه کتاب‌های ورزشی بیانگر رشادت‌ها و حضور در صحنه‌های اجتماعی و شکوفایی استعدادها و جامعه‌پسند است، شخصیت‌ها و قهرمانان این داستان‌ها به عنوان الگوهای مؤثر به واسطه‌ی هم‌ذات‌پنداری کودک زمینه‌ی رشد اجتماعی وی را فراهم می‌آورد. از طرف دیگر، داستان‌های پلیسی و جنایی و داستان‌های تخیلی با محتوای جنایی به دلیل فراهم آوردن الگوهای منفی و ترویج پرخاشگری در آنان می‌توان زمینه‌ی ناسازگاری کودک را مهیا سازد. هم‌چنین می‌توان از این دیدگاه به این یافته نگریست که شاید دانش‌آموزانی که گرایش به مطالعه‌ی کتاب‌های پلیسی و جنایی دارند، از نظر شخصیتی مستعد گرایش به این رفتارها باشند. البته نباید از این مسأله

غافل بود که این دانش‌آموزان از نظر تحولی در اواخر دوره‌ی دوم کودکی و اوایل نوجوانی قرار دارند.

سوال دوم که کدام دسته از کتاب‌های غیر درسی توانایی پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان دختر را دارند؟

با توجه به نتایج، کتاب‌ها و مجلات ورزشی و علمی به طور مثبت و کتاب‌های تاریخی و شعر به طور منفی رشد اجتماعی دانش‌آموزان را پیش‌بینی می‌کنند. در این مطالعه کتاب‌ها و مجلات علمی نقش بیش‌تری در پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان دختر دارند.

این یافته را می‌توان به این صورت تبیین کرد که شخصیت‌های کتاب‌های تاریخی را بیش‌تر مردان تشکیل می‌دهند، بنابراین نمی‌تواند نقش‌های جنسیتی را برای دانش‌آموز دختر ایفا کند. از طرفی شعر نیز فعالیت‌های انفرادی و درون‌گرایی را در فرد پرورش می‌دهد، اما کتاب‌ها و مجلات ورزشی همان‌گونه که در بالا گفته شد، شیوه‌ی دستیابی به موفقیت را همراه با فعالیت‌های گروهی و مشارکت بین‌فردی به فرد آموزش می‌دهد.

سوال سوم این بود که کدام دسته از کتاب‌های غیردرسی توانایی بیش‌تری در پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان پایه‌ی پنجم ابتدایی دارند؟

نتایج نشان داد که کتاب‌ها و مجلات تخیلی، تاریخی و ورزشی به طور مثبت و کتاب‌های پلیسی (جنایی) به طور منفی می‌توانند رشد اجتماعی دانش‌آموزان را پیش‌بینی کنند. در این مطالعه کتاب‌ها و مجلات تخیلی نقش بیش‌تری در پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان پایه‌ی پنجم ابتدایی دارند.

همان‌طور که در تبیین نتایج مربوط به سؤال اول ذکر شد، داستان‌های پلیسی و جنایی به دلیل فراهم آوردن الگوهای منفی و ترویج پرخاشگری در دانش‌آموزان می‌توانند زمینه‌ی ناسازگاری کودک را مهیا سازند؛ اما تفاوت در پیش‌بینی‌هایی که از طریق کتاب‌ها و مجلات تخیلی در زمینه‌ی رشد اجتماعی در دانش‌آموزان پایه‌های پنجم و دانش‌آموزان پسر وجود دارد، شاید به این موضوع برگردد که محتوای داستان‌های تخیلی مورد علاقه‌ی دو گروه متفاوت است.

سوال چهارم این بود که کدام دسته از کتاب‌های غیر درسی توانایی بیش‌تری در پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان پایه‌ی سوم راهنمایی را دارند؟ با توجه به نتایج، کتاب‌ها و مجلات علمی و ورزشی به‌طور مثبت و کتاب‌های شعر به‌طور منفی می‌توانند رشد اجتماعی دانش‌آموزان را پیش‌بینی کنند. در این مطالعه، کتاب‌ها و مجلات شعر نقش بیش‌تری در پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان پایه‌ی سوم راهنمایی دارند.

۵. نتیجه‌گیری

این مطالعه نشان داد که کتاب‌ها و مجلات ورزشی، علمی و تاریخی رابطه‌ی مثبتی با رشد اجتماعی دارند. کتاب‌های شعر رابطه‌ای منفی را با رشد اجتماعی دانش‌آموزان نشان دادند. همچنین کتاب‌ها و مجلات ورزشی بیش‌ترین رابطه را با رشد اجتماعی دانش‌آموزان دارند. این یافته‌ها نشان‌دهنده‌ی این مسأله است که ادبیات کودک در عین این که باید روان قابل فهم و عاری از پیچیدگی باشد، باید مؤلفه‌های دیگری نیز در این ادبیات با توجه به قابلیت‌های ذهنی کودک در مراحل مختلف رشد در نظر گرفته شود. همچنین ادبیات برای پاسخ‌گویی درست به این علاقه‌مندی کودکان، لازم است که با شناخت بیش‌تر و بهتر از نیازها و ویژگی‌های آنان، آثار مناسبی را برای تأثیرگذاری بر آن‌ها پدید آورد. بنابراین، توجه به محوریت کودکان در حوزه‌ی ادبیات کودک به معنایی که گفته شد، پایه‌ی شکل‌گیری ادبیات کودک محور، با ویژگی‌های زیر است:

- با نیازها و ویژگی‌های کودکان انطباق دارد؛
- بر مراحل و چگونگی رشد کودکان تأکید دارد؛
- با کودکان ارتباط مناسب برقرار می‌کند؛
- از خلاقیت و پویایی کافی برخوردار است؛
- با تغییر و تحولات جاری از زندگی کودکان آشنایی دارد؛
- از روش‌های جذاب برای انتقال پیام به کودکان استفاده می‌کند؛
- از ترویج خشونت، ترس، اضطراب و... که تهدیدی برای سلامت روان کودکان است، پرهیز می‌کند؛
- شوق یادگیری و لذت خواندن را در کودکان بر می‌انگیزد؛

- کودکان را با فرهنگ و گذشته‌ی خود که بخشی از هویت آنان است، آشنا می‌سازد. بدون تردید چنین ادبیاتی می‌تواند در رشد همه جانبه‌ی کودکان سهم مؤثری داشته باشد.

فهرست منابع

- اسکارپیت، دنیز. (۱۳۷۱). *کودکان و نوجوانان در اروپا*. ترجمه‌ی ابوالحسن سروقد مقدم. مشهد: جهان اندیشه‌ی کودکان.
- امانی، غفور و آذر نوید، فریده. (۱۳۸۰). *کتاب‌خانه‌های مدارس و نقش آن‌ها در ایجاد عادت مطالعه در دانش‌آموزان*. اردبیل: تراز.
- انجوی شیرازی، ابوالقاسم و ظریفیان، محمود. (۱۳۷۰). *گذری و نظری در فرهنگ مردم*. تهران: اسپرک.
- بلوکباشی، علی. (۱۳۶۹). «در فرهنگ خود زیستن و به فرهنگ های دیگر نگریستن (سخنی با نویسندگان و مصوران کتاب‌های کودکان)». کلک، شماره‌ی ۷، صص ۳۲-۵۴.
- بهار، محمدتقی بهار. (۱۳۷۱). *مجموعه‌ی یک‌صد مقاله از ملک الشعراء بهار*. به کوشش محمد گلبن؛ با مقدمه‌ی غلامحسین یوسفی. تهران: کتاب‌های جیبی.
- بیدگلی مشهدی، جمشید و پدرام، احمد. (۱۳۸۲). «استفاده از ادبیات (شعر) در حفظ و ارتقای بهداشت و سلامت روان». *نهمین همایش سراسری تازه‌های پزشکی و پیراپزشکی اصفهان*.
- بیابانگرد، اسماعیل و حاتمی، محمد. (۱۳۷۴). «بررسی آثار اشتغال مادران بر رشد شناختی و پیشرفت تحصیلی کودکان». تهران: نهاد ریاست جمهوری، دفتر امور زنان. سایت اطلاعات علمی ایران (www.irandoc.ac.ir).
- بیهقی، حسینعلی. (۱۳۶۵). *پژوهش و بررسی فرهنگ عامیانه ایران*. مشهد: آستان قدس رضوی؛ اداره‌ی امور موزه‌ها.
- پلووسکی، ان. (۱۳۶۸). *ارزیابی کتاب‌های کودکان در کشورهای روبه رشد*. ترجمه‌ی امیر فرهمندپور. تهران: سروش.
- پناهی، محمداحمد. (۱۳۷۶). *ترانه و ترانه‌سرایی در ایران*. تهران: سروش.

- حجازی، بنفشه. (۱۳۸۱). *ادبیات کودکان و نوجوانان؛ ویژگی‌ها و جنبه‌ها*. تهران: انتشارات روشن‌فکران و مطالعات زنان.
- حقیقی، جمال، شکرکن، حسین، شهنی ییلاق، منیجه و زارعی، اقبال. (۱۳۸۳). «مقایسه‌ی ویژگی‌های شخصیتی هنرمندان رشته‌های شعر و ادب، نمایش، موسیقی و هنرهای تجسمی با افراد غیرهنرمند شهر اهواز». *مجله‌ی علوم تربیتی و روان‌شناسی*. شماره‌ی ۱۱ (۱-۲)، صص ۳۵-۵۶.
- حکیمی، محمود. (۱۳۸۲). *سخنی درباره‌ی ادبیات کودکان و نوجوانان*. تهران: دفتر نشر و فرهنگ اسلامی.
- دی، شیلا. (۱۳۷۶). «نگاهی به ادبیات کودکان در جهان». ترجمه‌ی زهره قائینی. *پژوهشنامه‌ی ادبیات کودکان و نوجوان*. سال ۲، شماره‌ی ۸، صص ۱۷-۲۷.
- رجبی، غلامرضا. (۱۳۸۶). *هنجاریابی آزمون ماتریس‌های پیشرونده ریون رنگی کودکان در دانش‌آموزان شهر اهواز*. دو فصلنامه روان‌شناسی معاصر، شماره‌ی ۵، صص ۲۳-۳۲.
- رهگذر، رضا. (۱۳۶۶). *اما بعد*. تهران: حوزه‌ی هنری سازمان تبلیغات اسلامی.
- شعاری نژاد، علی‌اکبر. (۱۳۷۲). *ادبیات کودکان*. تهران: مؤسسه‌ی اطلاعات.
- شکرکن، حسین، پولادی، محمدعلی و حقیقی، جمال. (۱۳۷۹). «بررسی عوامل مهم افت تحصیلی در دبیرستان‌های پسرانه‌ی شهرستان اهواز». *مجله‌ی علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز*. سال ۷، شماره‌های ۳ و ۴، صص ۱۰۳-۱۱۴.
- صادق‌کیش، جمشید. (۱۳۶۰). *بازی‌های محلی آباده*. بی‌جا: جمشید صادق‌کیش.
- صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران. (۱۳۷۴). *ادبیات کودکان و نوجوانان*. تهران: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، پژوهش‌گاه اطلاعات و مدارک علمی ایران.
- طاهباز، سیروس. (۱۳۶۸). «جست‌وجوی سیمای کودک در ادب سنتی ایران». *پویش*، شماره‌ی ۲، ص ۴.
- فلاحی خشک‌ناب، مسعود؛ فدایی، فرید؛ کریم‌لو، مسعود و آسایش، حمید. (۱۳۸۶). «تأثیر شعردرمانی گروهی بر وضعیت روانی بیماران اسکیزوفرنیک». *توانبخشی*. شماره‌ی ۸ (۴ مسلسل ۳۲)، صص ۵۶-۶۱.

قاسم‌زاده، فاطمه. (۱۳۸۵). «ضرورت آشنایی با روان‌شناسی رشد در ادبیات کودکان». *روشنان، دفتر سوم، صص ۶-۱۳*.

کرک، ساموئل. جانسون، جی اورویل. (۱۳۷۶). *آموزش و پرورش کودکان عقب‌مانده ذهنی*. ترجمه‌ی مجید مهدی‌زاده. مشهد: آستان قدس رضوی.

لاریجانی، زرین‌سادات و رازقی، نرگس. (۱۳۸۷). «بررسی کاربرد هنرهای نمایشی در رشد اجتماعی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی». *پژوهش در حیطه‌ی کودکان استثنایی*. شماره‌ی ۸ (۱ پیاپی ۲۷)، صص ۴۳-۵۲.

محمدی، محمدهادی و قائینی، زهره. (۱۳۸۱). *تاریخ ادبیات کودکان ایران؛ ادبیات کودکان پس از اسلام*. ج ۲. تهران: چیستا.

_____ (۱۳۸۰). *تاریخ ادبیات کودکان ایران*. ج ۱، تهران:

چیستا.

- میرهادی، توران. (۱۳۵۷). *کندی در ادبیات کودکان*. تهران: شورای کتاب کودک.
- هانت، پیتر. (۱۳۷۶). «تعریف ادبیات کودکان». ترجمه‌ی حسین ابراهیمی (الوند). *پژوهش‌نامه‌ی ادبیات کودک و نوجوان*. سال ۲. شماره‌ی ۹، صص ۱۸-۲۳؛
- Carinse, R., & Carinse, . B. (1994). *Lifelines and risks: Pathways of youth in our time*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Cohen, L, Manion, L. & Morrison. (2001). *Research Method in education*. 5th ed. London: Rutledge Flamer Press.
- Dan, Li., Rubin, K., & Chen, X. (1997). "Relation between academic achievement and social adjustment": *Evidence from Children. Development psycholog*.vol.33.No.3, 518-525
- Good Carter V. (1945). *Dictionary of Education*. Newyork: Mc Graw-Hill Company.
- Kirsch, I., Jungeblut, A., Jenkins, L., & Kolstad, A. (1993). *Adult Literacy in America: A first look at the result of the national adult literacy survey. Report prepared by Educational Testing Service with the National Center for educational Statistics, U.S. Department of Education*. Washington, DC: U. S. Government Printing Office.
- Larsen, P., & Shertzer, B, B. (1987). "The high school dropout: Everybody's problem?" *School Counselor*, 34, 163-169.

- Mallecki, K., & Elliott, S. (2002). "Children's Social Behaviors Predictors of Academic Achievement: A Longitudinal Analysis". *Journal of school, psychology quarterly*. vol. 17. Issue:1, p.1-23.
- National Center for Educational Statistics. (2002). "Statistic effort and educational progress. Institute of Educational Sciences. U.S. Department of Education". Available at <http://nces.ed.gov//program/coe/2002/section3/tables/t19-1.asp>.
- Oberstein, karin Lensik. (1994). *Children's Literature, Criticism and the Fictional Child*. Oxford: Oxford University Press.
- Raven, J. C. (2000). "The Raven, s Progressive Matrices: Change and stability over cutler and time". *Cognitive Psychology*, 41, 1-48.
- Schlichter, C.L. & Burke, M. (1994). "Using books to nature the social and emotional development of gifted students". *Roeper Review*, 16, 280-283.
- Tucker, Nicholas. (1990). *The Child and the Book, A Psychological and Literary Exploation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Walker, D & Hopes, J. (2003). "Maston evaluation of social skills with youngsters". *Behaviour Research and Therapy*, 21(4), 335-340.
- Went, R & Andrews, J. (2000). "Social skills in the contex of learning disability definition", *Journal of learning disabilities*, N. 26, 146-154.